

ספרי' — אוצר החסידים — ליובאוויטש

שער
שלישי

קובץ
שלשלת האור

היכל
תשיעי

לקוטי שיחות

בתרגום חפשי ללשון הקודש

על פרשיות השבוע, חגים ומועדים

•

מכבוד קדושת

אדמו"ר מנחם מענדל

זצוקללה"ה נבג"מ זי"ע

שניאורסאהן

מליובאוויטש

•

בשלח

(חלק טז — שיחה ב)

יוצא לאור על ידי מערכת

„אוצר החסידים“

ברוקלין, נ.י.

770 איסטערן פארקוויי

שנת חמשת אלפים שבע מאות שמונים ושתים לבריאה

שנת המאה ועשרים להולדת כ"ק אדמו"ר זי"ע

LIKKUTEI SICHOT
TARGUM L'LOSHON HAKODESH

Copyright © 2022

by

KEHOT PUBLICATION SOCIETY
770 Eastern Parkway / Brooklyn, New York 11213
(718) 774-4000 / FAX (718) 774-2718
editor@kehot.com / www.kehot.org

All rights reserved. No part of this publication may be reproduced, stored in a retrieval system, or transmitted in any form or by any means, electronic, mechanical, photocopying, recording, or otherwise, without prior permission from the copyright holder.

The Kehot logo is a registered trademark of Merkos L'Inyonei Chinuch.

For dedications of the weekly Sichos, please contact us at: dedications@kehot.com

בשלח ב

ובפסוק הבא מיד לאחריו נאמר: ויאמר משה בתת ה' לכם בערב בשר לאכול ולחם בבקר לשבוע בשמוע ה' את תלונותיכם אשר אתם מלינים עליו גו'.

והקשה רש"י (לאחר שפירש „בשר לאכול, ולא לשבוע למדה תורה דרך ארץ שאין אוכלין בשר לשבוע“):

(7) הטעם שרש"י מקשה „ומה ראה כו"י לאחריו ובהמשך ל„למדה תורה ד"א כו"י – ראה לקמן הערה 36 (וראה גו"א שהובא לקמן הערה 9)*.

ואין להקשות: מנ"ל לרש"י דזה שניתן בשר רק „לאכול“ (ולא לשבוע) הוא משום ד"א, דילמא זהו מפני ששאלו בשר שלא כהוגן ולכן ניתן להם רק מעט בשר**?

כי מכיון ש„ותעל השליו ותכס את המחנה“ (לקמן פסוק יג), מובן שהנתינה היתה בריבוי מופלג (וראה אברבנאל שם), ועכצ"ל דזה שנאמר „בשר לאכול ולחם גו' לשבוע“ הוא רק

(* בדברי דוד מתרג', כי בלא הקדמה זו שאין אוכלין בשר לשבוע) הו"א שכ"ה דרך העולם, שבבקר אוכלים לחם לשבוע ובערב אוכלים בשר לשבוע (וראה יומא שם), ולכן הוריד הלחם בבקר ובשר בערב; אבל מאחר שאין אוכלין בשר לשבוע, עכצ"ל (שגם) בערב השביעו עצמם עם לחם, וא"כ קשה „מה ראה כו"י“.

אבל פירושו אינו מובן, כי מכיון שעיקר זמן אכילת לחם הוא בבקר, ואכילת בשר הוא בערב (אלא שמוסיפים גם לחם כדי לשבוע) – שוב אין מקום לשאול „ומה ראה להוריד לחם בבקר ובשר בערב“.

(** כפי' החדא"ג יומא שם. – בלבוס כאן משמע, דמה שניתן להם בשר שלא בפנים מאירות היינו שהי' בצמצום. אבל צע"ג, שהרי מפורש ברש"י שמה שהבשר הי' רק לאכול (ולא לשבוע) הוא משום דרך ארץ (ולא עונש).

א. בפירוש רש"י בפרשתנו אנו מוצאים דבר פלא: רש"י שב ומבאר ענין אחד פעמיים, תוך שהוא כופל חלק מפירושו הקודם על כל פרטיו. ועוד זאת – המדובר הוא בשני פסוקים האמורים בסמיכות ממש זה לזה!

במענה לתלונות בני ישראל (לאחר ש„כלה הלחם“¹) – „מי יתן מותנו גו' בשבתנו על סיר הבשר באכלנו לחם לשבוע גו“² – נאמר בכתוב³: ויאמר משה ואהרן אל כל בני ישראל ערב וידעתם כי ה' הוציא אתכם מארץ מצרים. ובקר וראיתם את כבוד ה' בשמעו את תלונותיכם על ה' גו'.

וביאר רש"י: „... כך אמר להם, ערב וידעתם כי היכולת בידו ליתן תאותכם ובשר יתן אך לא בפנים מאירות יתננה לכם כי שלא כהוגן שאלתם אותו ומכרס מלאה, והלחם ששאלתם לצורך בירידתו לבקר תראו את כבוד אור פניו שירידהו לכם דרך חיבה בבקר שיש שהות⁵ להכינו וטל מלמעלה וטל מלמטה כמונח בקופסא“⁶.

(1) לשון רש"י פרשתנו טז, ב.

(2) שם, ג.

(3) שם, וז.

(4) ע"פ מכילתא עה"פ (וראה ג"כ שם פסוק ח,

יב, יג). וראה יומא עה, סע"א ואילך וברש"י שם.

(5) בכמה דפוסים: שעות [ובדפוס א' ליתא התיבות, בבקר שיש שהות להכינו]. אבל בדפוס ב/, רוב כת"י וכמה דפוסים לפנינו הוא ככפנים. וכן נעתק ברמב"ן פסוק ו'.

(6) בכמה כת"י רש"י: בחפיסה. וראה רש"י

לקמן פסוק יג"ד.

הבשר (אשר „שאלו שלא כהוגן“) ינתן בערב, „בשעת טורח שלא כהוגן“.

אבל הסבר זה אינו מספיק, כי

[בנוסף לעיקר, שאין בכך כדי ליישב מפני מה הוצרך רש"י לחזור בשנית על הפרטים שהזכיר כבר בפירושו הראשון (ששאלת הלחם היתה כהוגן ושאלת הבשר היתה שלא כהוגן וכו') – הרי],

ממה שכתב רש"י (תיכף בפירושו הראשון) „והלחם ששאלתם לצורך . . (ש)יורידוהו לכם דרך חיבה בבקר שיש שהות להכינו" כו", מוכח, שבפירושו הראשון נתבאר כבר הטעם לכך ש„הוריד לחם בבקר (ובשר בערב)“; והטעם הוא [לא רק לפי ש„ערב" מרמז על „פנים חשיכות" „לא בפנים מאירות" ו„בקר" – על „פנים מאירות"¹², אלא] אכן מצד אותו הענין שכתב רש"י בפירושו השני – ש„בקר" הוא זמן שבו „יש שהות להכינו" (ומזה מובן כבר ממילא, שטעם נתינת הבשר בערב הוא כי (כתוצאה מכך ש„לא בפנים מאירות יתננה לכם", זמן הנתינה הוא זמן שבו אין „שהות להכינו") –

ומאחר שגם חילוק זה שבין הבשר ללחם (אם הנתינה היא בשעת טורח אם לאו) נכלל כבר בפירושו הראשון של רש"י, הדרא קושיא לדוכתא: למה הוצרך רש"י לכפול זאת? ויתר על כן: את פירושו השני פתח רש"י בלשון

(11) מלשון הלבוש (שהביא רק זה שהמן הי' מונח בקופסא) משמע קצת, שלא גרים תיבות אלו ברש"י (כבדפוס א', וכנ"ל הערה 5). אבל נמצא הוא בשאר כל הדפוסים וכת"י.

(12) כפשטות לשון המכילתא. וכמפורש זה ברמב"ן כאן (פסוק ו').

„ומה ראה להוריד לחם בבקר ובשר בערב“, ותיריך: „לפי שהלחם שאלו כהוגן . . אבל בשר שאלו שלא כהוגן . . לפיכך נתן להם בשעת טורח שלא כהוגן“.

ותמוה: למה חזר רש"י וכפל את דבריו שוב?⁸

ב. לכאורה היה אפשר לומר, ששני פירושי רש"י אלו עוסקים בשני ענינים שונים:

בפעם הראשונה – בא רש"י ליישב מדוע בנתינת הלחם (בקר) נאמר „וראיתם גו" וּבבשר (ערב) נאמר „וידעתם גו", ולשם כך ביאר את החילוק באופן הנתינה: הבשר ניתן „לא בפנים מאירות" (ללא ראיית „כבוד ה"), ואילו הלחם ניתן באופן ש„בירידתו . . תראו את כבוד אור פניו . . דרך חיבה כו";

ובפעם השנייה – בא רש"י לבאר את טעם החילוק בזמן הנתינה¹⁰ „מה ראה להוריד לחם בבקר ובשר בערב": הלחם (אשר „שאלו כהוגן“) ינתן בבוקר, לפי שהוא זמן „הגון", ואילו

ללימוד – „לנדה תורה דרך ארץ שאין אוכלין בשר לשובע“.

(8) ולהעיר, שגם במכילתא נשנה ענין זה כמ"פ (כנ"ל הערה 4).

(9) דברי דוד. וראה נד"ז בלבוש.

ומה שתירץ בגו"א [דהוקשה לי' לרש"י „מנ"ל דלמדך ד"א שמא שבביל שלא הי' להם פנאי בערב לטרוח הרבה בו", ולכן מבאר רש"י שנתינת הבשר בערב הי' עונש, ע"ש] – לא זכיתי להבין איך תתורץ האריכות שברש"י, ובפרט השאלה „ומה ראה כו" (נוסף על מה שצ"ע בגוף פירושו. ואכ"מ).

(10) שלכן לא הובא כאן „טל מלמעלה כו" שאינו נוגע כ"כ לזמן הנתינה.

שאלו שלא כהוגן שהרבה בהמות היו להם ועוד שהיה אפשר להם בלא בשר".

ג) בדיבור הראשון הקדים רש"י בכיאוורו את הבשר ללחם – בהתאם לסדר הדברים בכתוב, "ערב וידעתם גו' ובקר וראיתם גו'"; משא"כ בדיבור השני הביאם רש"י בסדר הפוך: "ומה ראה להוריד לחם בבקר (ולאחר מכן) ובשר בערב" [ושוב בהמשך דבריו: "לפי שהלחם שאלו כהוגן כו' (ולאחר מכן) אבל בשר כו'"]¹⁴. וביותר קשה: הרי זה היפך סדרו של פסוק זה גופא: בתת ה' לכם בערב בשר לאכול (ולאחר מכן) ולחם בבקר לשבוע גו'.

ד. בנוסף לכך שבדיבור השני האריך רש"י בדבריו יותר מבראשון, יש ביניהם גם שינויים (בהסבר לענין הבשר) בלשון (ובמשמעות):

א) מלשון רש"י (בדיבור הראשון) "כי שלא כהוגן שאלתם אותו ומכרס מלאה" – מוכח¹⁵, שמ"ש, "ומכרס מלאה" אינו נתינת טעם לכך ששאלתם היא "שלא כהוגן", אלא טעם נוסף על כך ששאלת הבשר היתה שלא במקומה; וכביאור המפרשים¹⁶, שכוונת רש"י במ"ש, "שלא כהוגן" היא ששאלה זו היתה "שלא לצורך", לפי ש,היה אפשר להם בלא בשר" (כמו שכתב

14) כ"ה גם ביומא שם – לפי גירסת רש"י (וכ"ה גירסת הע"י שם. וראה עיון יעקב לע"י שם). אבל פשוט שאא"פ לומר שהסדר בפרש"י עה"ת הוא לא כפשמ"מ, כ"א מפני שכ"ה סדרם בגמרא.

15) משא"כ ברש"י יומא שם: בשר שאלו שלא כהוגן, מתוך כרס מלאה כו'. ובדפוס א' דרש"י: שהרי ממלא מעים שאלתם אותו שלא כהוגן.

16) שפ"ח.

שאלה, "ומה ראה להוריד לחם בבקר ובשר בערב" – ומוכן שאפילו אם הוצרך לחזור שוב על פירושו, עדיין אין זה מתאים לשאול "ומה ראה כו'" לאחר שהדבר נתבאר אך זה עתה בפירושו לפסוק הקודם.

ג. בשני פירושי רש"י אלו יש גם כמה וכמה שינויי ודיוקי לשונות המעוררים שאלה כללית: מהו הטעם לשינויים ודיוקים אלו? ומה גם שבהשקפה ראשונה הסברא מחייבת שבכמה מהם היה לו לכתוב בדוקא להיפך:

א) מאחר שבדיבור הראשון פירש רש"י שתוכן ה"פנים מאירות" שבנתינת הלחם הוא נתינתו, בבקר שיש שהות להכינו" – הרי שם דוקא היה לו לומר ש,לא בפנים מאירות" האמור בנוגע לבשר פירושו נתינה בערב, "בשעת טורח"; ולמה הזכיר רש"י ענין זה רק בדיבור השני?

ב) בפשטות, הסדר הראוי הוא, שסיפורו של דבר לראשונה יבוא בכל פרטיו הדרושים, ואילו חזרתו בשנית תהיה תוך הסתפקות בקיצורו של דבר; אולם בנידון דידן – בהסברו של רש"י "לחם שאלו כהוגן .. בשר שאלו שלא כהוגן" – מוצאים אנו בפירושו סדר הפוך:

בדיבור הראשון כתב רש"י בקיצור, "הלחם ששאלתם לצורך .. ובשר שלא כהוגן שאלתם אותו ומכרס מלאה"; ואילו בדיבור השני האריך רש"י בהסבר: "שהלחם שאלו כהוגן שאי אפשר לו לאדם בלא לחם¹³ .. בשר

13) מכילתא שם, יב.

מדוע נתחלק ענין זה לשתי אמירות נפרדות – תחילה בשורה סתם: „ערב וידעתם גו' ובקר וראיתם גו'“ (מבלי לפרש מה יביא לידי „וידעתם גו' וראיתם גו'“), ולאחר מכן באמירה בפני עצמה – באופן מפורט: „בתת ה' לכם בערב בשר לאכול ולחם בבקר לשבוע גו'“¹⁷ – ולא נאמרו הדברים יחדיו בדיבור אֶחָד: „בתת ה' לכם בערב בשר לאכול וידעתם גו' ולחם בבקר לשבוע וראיתם גו'“!

אמנם בכמה מקומות מצינו שתחילה נאמר ענין בכללות ולאחר מכן פורט לפרטיו, אבל קשה לפרש כן כאן, כי,

[בנוסף לכך שבנידון זידן (א) היה ניתן לחסוך את האמירה השניה כולה באמצעות הוספת תיבות אחדות באמירה הראשונה. (ב) אין בכך כדי ליישב מדוע בחלקו השני של הפסוק („בשמוע ה' את תלונותיכם גו' ונחנו מה גו'“) חוזר הכתוב בשנית על הנאמר בפירוש בפסוק הקודם („בשמעו את תלונותיכם גו' ונחנו מה גו'“) – הנה עוד זאת].

מכך שבאמירה הראשונה נאמר „ויאמר משה ואהרן“, ובאמירה השניה „ויאמר משה“ (לבד) – מוכח שאלו הם שני ענינים נפרדים: האמירה הראשונה היא ענין שיש לו שייכות למשה ולאהרן גם יחד, והאמירה השניה – למשה לבדו²⁰, כדלקמן.

רש"י בדיבור השני), ואילו „ומכרס מלאה“ פירושו (כמו שכתב רש"י בדיבור השני) „שהרבה בהמות היו להם“¹⁷ –

וצריך להבין: בדיבור הראשון הקדים רש"י „שלא כהוגן“ (שפירושו „היה אפשר להם בלא בשר“ כנ"ל) לפני „ומכרס מלאה“, ואילו בדיבור השני הִפְךָ את הסדר – תחילה כתב „שהרבה בהמות היו להם“, ולאחר מכן „שהיה אפשר להם בלא בשר“?

(ב) בדיבור הראשון כתב רש"י „ומכרס מלאה“ – בו' המוסיף (היינו שההסבר השני אף הוא משמש טעם עיקרי), ובדיבור השני כתב „שהרבה בהמות היו להם ועוד שהיה אפשר להם כו'“ – בלשון המדגישה שההסבר השני בא כטפל לטעם העיקרי („שהרבה בהמות היו להם“).

(ג) בדיבור הראשון הלשון היא „ומכרס מלאה“ סתם – מבלי לציין במה הכרס „מלאה“¹⁸ – משא“כ בדיבור השני הדבר מפורט: „שהרבה בהמות היו להם“.

ה. ויובן בהקדים תמיהה כללית העולה מבין הפסוקים כאן:

תחילה נאמר הפסוק³ „ויאמר משה ואהרן . . ערב וידעתם גו' ובקר וראיתם גו'“ ותיכף לאחריו נאמר „ויאמר משה בתת ה' לכם בערב בשר לאכול ולחם בבקר לשבוע גו'“. ותמוה,

(17) וכמפורש ברש"י יומא שם.

(18) ולהעיר, שבמכילתא (שם, יב) הלשון „ממלא מעיים“ הוא הניגוד ל„אי אפשר לבו"ד בלא לחם“ (ומשמע, שהכוונה בזה שאפשר לאדם בלחם בלי בשר).

(19) ראה ראב"ע, רמב"ן, אברבנאל, אה"ח ועוד.

(20) ראה גם אלשיך כאן.

ו. והביאור בכל זה:

וענין זה שייך למשה ולאהרן גם יחד, מאחר שלשניהם אמר הקב"ה „הוציאו את בני ישראל מארץ מצרים על צבאותם”²², ושניהם נשאו בתפקיד הדרכת בני ישראל בדרך הישר;

מענהו של הקב"ה בא על שני ענינים שבכללות התאוננותם של בני ישראל (על כך ש„כלה הלחם”:

ואילו באמירה השניה הנידון הוא אופן סיפוק צרכיהם של בני ישראל על־ידי הקב"ה – „בערב בשר לאכול ולחם בבקר לשבוע”;²³ וענין זה שייך למשה, כי משה הוא רועה ישראל הדואג לסיפוק צרכיהם – „כאשר ישא האומן את היונק”²³.

א) מענה בענין סיפוק צרכיהם (הגשמיים) של בני ישראל – באמצעות הקביעה מה נחוץ להם ומה אינו נחוץ [וזהו החילוק בין הלחם לבשר, כדלקמן ס"ט].

ב) שלילת ותיקון הנהגתם של בני ישראל בנידון זה – כיון שתלונותיהם העידו על היותם במצב רוחני הדורש תיקון²⁴.

ולכן אין מקום להזכיר את ענין „בתת ה' גוי' בשר גוי' ולחם גוי'” באמירה הראשונה, שהרי תוכנה אינו הצרכים שיקבלו בני ישראל, אלא ענין של הוראה ומוסר בנוגע להנהגתם של בני ישראל.

וזהו החילוק הכללי בין שתי האמירות (ושני פירושי רש"י כאן):

ז. תלונותיהם של בני ישראל הוכיחו דבר והיפוכו:

באמירה הראשונה מסרו משה ואהרן לבני ישראל איך ינהג עמם הקב"ה על־מנת להיטיב את הנהגתם,

מחד גיסא, בקשת הלחם והבשר היתה באופן של תלונה²⁴, דבר המורה על מצב שאינו כדבעי.

21) ולהעיר, שגם גבי ב' התלונות דבניי בנוגע למים שבפרשתנו – במרה (טו, כד ואילך) ורפידיים (יז, א ואילך) – מצינו [לא רק שהקב"ה נתן להם מים – שהרי בקשה צודקת היא (ראה אוה"ח טו, כד. רש"י שם, כה), כ"א גם] ענין של מוסר כו' על אופן הבקשה (תלונה כו'):

אבל מאידך גיסא, בתוכן התלונות – תביעתם מהקב"ה לקבל את צרכיהם – מודגשת אמונתם ביכולת הקב"ה לתת להם זאת, ובכך שהזוא הזן והמפרנס לכל אשר אליו עליהם להפנות את בקשתם ותביעתם²⁵.

לאחרי התלונה במרה – „שם שם לו חק ומשפט ושם נסהו” (טו, כה), וכפי הרשב"ם ש„התחיל להוכיחם שיקבלו עליהם את החוקים וכו' והוא יעשה צרכיהם” (וראה רש"י שם ד"ה ושם נסהו ובמפרשים שם); והתלונה ברפידיים גרמה ל„ויבא עמלק גוי'” (שם, ח), וכפרש"י שם: סמך .. לומר תמיד אני ביניכם ומומן לכל צרכיכם ואתם אומרים .. חייכם שהכלב בא ונושך אתכם ואתם צועקים כו'.

22) וראו ו, כו.
23) לשון הכתוב – בהעלותך יא, יב.
24) ראה רש"י לעיל טו, כד-כה. – ובפרט בנדו"ד שהי' באופן ד„תלינו” (ראה רש"י טז, זח).
25) ראה אברבנאל לעיל פסוק ג'. מלבי"ם פסוק ז'. – ולכן הטענה לבניי הוא רק על אופן השאלה (כפרש"י לעיל טו, כה) גבי התלונות דמרה, ולא על עצם השאלה.

ועפ"ז נמצא, שהמוסר כו' על ג' התלונות (מרה, מדבר סין ורפידיים) היו מן הקל אל הכבד: במרה – ע"י נתינת חוקים כו'; בנדו"ד – ע"י אמירת דברי תוכחה („ערב וידעתם גוי'”) נגד תלונתם (כפרש"י ע"פ); ברפידיים – נענשו כו' (כלב בא ונושך כו').

באמירה הראשונה לא בא רש"י אלא לבאר את הקשר בין „וידעתם גו' וראיתם גו'“ [שני אופני הנהגה של הקב"ה כלפי בני ישראל] לשתי הנתינות, של הבשר ושל הלחם [אשר מחמת קשר זה, הנה „ערב (דוקא) וידעתם גו'“ – על-ידי נתינת הבשר, „ובקר (דוקא) וראיתם גו'“ – על-ידי נתינת הלחם]:

התאוננתם של בני ישראל („מי יתן מותנו גו'“) – שכמענה אליה בא הענין של „וידעתם כי ה' הוציא אתכם מארץ מצרים“ – באה לידי ביטוי בבקשתם לקבל בשר, והבשר – „שלא כהוגן שאלתם אותו כו'“, ולכן היתה נתינתו באופן של „לא בפנים מאירות“;

אולם בקשתם ללחם, שהיתה „לצורך“, היתה תוצאה מאמונתם (בכך שהקב"ה הוא המספק את צרכיהם)³⁰, ולכן – „בירידתו לבקר תראו את כבוד אור פניו“.

[ומאחר שיש כאן חידוש, שמילוי הבקשה ללחם (נתינת המן) נעשה „בפנים מאירות“ – אף שכללות הבקשה של בני ישראל (גם על הלחם) היתה באופן של „וילונו גו'“ – לפיכך מפרש רש"י ומסביר במה ניכרה חיבתו של הקב"ה בירידת המן: (א) „בבקר שיש שהות להכינו“, (ב) וכן „טל מלמעלה וטל מלמטה כמונח בקופסא“.

משא"כ בנוגע ל„בשר“ כתב רש"י בסתם, „לא בפנים מאירות יתננה לכם“,

ובהתאם לשני ענינים אלו (שהביעו התלונות) באו שתי האמירות, המבשרות על שני אופני הנהגה של הקב"ה כלפי בני ישראל:

על תלונתם וטענתם „מי יתן מותנו גו' בארץ מצרים גו' כי הוצאתם אותנו אל המדבר גו'“ – בא המענה „ערב וידעתם כי ה' הוציא אתכם מארץ מצרים“, היינו שהקב"ה (ישלול תלונה זו ויוכיח „כי ה' הוציא אתכם מארץ מצרים“²⁶ (והוא המוליכם במדבר);

וכמענה על תלונתם ותביעתם שהקב"ה צריך לזון ולפרנס אותם, דבר המבטא את אמונתם בו, נתבשרו על הנהגה בעתיד (מדה כנגד מדה) – „וראיתם את כבוד ה'“, שהקב"ה יראה להם את „כבוד ה'“.

[ובכך מיושב מה שדברי משה „בשמעו את תלונותיכם על ה' גו'“ באו בהמשך להודעה „ובקר וראיתם את כבוד ה'“ – דלכאורה הרי זה „בשמעו את תלונותיכם גו'“ טעם על ההיפך²⁷; אלא – לפי שכוונת משה ואהרן בדבריהם אלו היתה (בעיקר) להדגיש את קורת-רוחו של הקב"ה כאשר „שמע“ מתוך תביעותיהם „(בשמעו את תלונותיכם (אשר²⁸) על ה'“) את אמונתם בהיותו הזן והמפרנס לכל אשר עליו לספק להם את צרכיהם, ולפיכך – „וראיתם את כבוד ה'“²⁹].

ח. על-פי כל הנ"ל יובן החילוק בין שני פירושי רש"י הנ"ל – בהתאם לחילוק הנ"ל בין שתי האמירות:

(30) ויומתק עפ"ז דיוק לשון רש"י „לצורך“ – ולא „כהוגן“ (כלשונו כאן בנוגע לבשר. והוא מיומא שם) או „כהלכה“ (מכילתא עה"פ). [ובא' מכת"י רש"י גם כאן הלשון „כהוגן“ וברמב"ן פסוק ו': לצורך כהוגן].

(26) כפרש"י עה"פ.

(27) כקושיית הרמב"ן פסוק ו'.

(28) רש"י עה"פ. וראה מפרשי רש"י.

(29) ראה בארוכה מלבי"ם הנ"ל.

לידי „וראיתם את כבוד ה'“; ואילו שאלת הבשר היתה (א) „שלא כהוגן“ (מתוך תלונות כו'), (ב) „מכרס מלאה“ – אשר בקשת בשר בשעה שה„כרס מלאה“ מעידה על שפל המצב³³ – ולכן היא גרמה ש„לא בפנים מאירות כו“.

משא”כ בדיבור השני מבאר רש”י את החילוק בין בשר ולחם לענין הנחיצותם עבור בני ישראל: שאלת הלחם היתה „כהוגן“ – „שאי אפשר לו לאדם בלא לחם“ (היינו שזוהו דבר הכרחי עבורם); ואילו שאלת הבשר היתה „שלא כהוגן“ – „שהרבה בהמות היו להם“, ואין כל סיבה לתת להם בשר בשעה שהדבר מצוי כבר בידם;

ולאחר מכן הוסיף רש”י וכתב „ועוד שהיה אפשר להם בלא בשר“, כלומר: אפילו לא היו בידם בהמות, עדיין שאלת הבשר אינה „כהוגן“ כל-כך כמו שאלת הלחם³⁴, לפי שהבשר אינו דבר כה נחוץ עד שבלעדיו לא ניתן להתקיים – „אפשר להם בלא בשר“.

י. והטעם על שני סוגי הנתינה, „בערב בשר (ב„שעת טורח“)“ .. ולחם בבקר“, מודגש בהמשך הכתוב – „בשמוע ה' את תלונותיכם אשר אתם מלינים עליו“:

„בשמוע ה' את תלונותיכם“ – היינו שנקודת בקשתם של בני ישראל היא דבר הנשמע ומתקבל אצל הקב”ה (כנ”ל ס”ז) – הוא נתינת טעם על „בתת ה' גוי' ולחם בבקר“; ו„אשר אתם מלינים עליו

מבלי לפרש כיצד בא הדבר לידי ביטוי בפועל ממש (בנתינת הבשר) – לפי שבפסוק זה אין זה נוגע לעסוק באופן נתינת הבשר, אלא די בפרט זה שהיתה זו נתינה ללא קורת-רוח³⁵ „לא בפנים מאירות“].

משא”כ בפירושו רש”י על הפסוק „בתת ה' לכם גוי“, שהנידון בו הוא סיפוק צרכי בני ישראל על-ידי הקב”ה, כוונתו של רש”י לבאר במה נוגע החילוק בין נתינת לחם בבקר לנתינת בשר בערב גם לענין זה – כי בהתאם למדת הנחיצות שבבקשותיהם היה חילוק באופן מילוי הבקשות:

את הלחם אשר „שאלו כהוגן“ – נתן הקב”ה בבקר (בזמן שאין בו טורח, „שיש שהות להכנינו“³²), ואילו את הבשר אשר „שאלו שלא כהוגן“ – נתן להם בשעת טורח“.

ט. עפ”ז יובנו בפשטות חילוקי הלשונות ברש”י:

בדיבור הראשון סתם רש”י וכתב „בשר .. שלא כהוגן שאלתם אותו ומכרס מלאה .. והלחם (ש)שאלתם לצורך“, לפי שאין כוונתו כאן לבאר את הטעמים לכך שבקשה זו היתה לצורך ובקשה זו לא היתה לצורך – כי אין נוגע כאן אלא גדר הבקשה: שאלת הלחם היתה ענין רצוי (מאחר שהיתה „לצורך“), ולכן היא הביאה

31 בסגנון אחר קצת: עצם הדבר שהבשר ניתן להודיע „כי ה' הוציא אתכם גוי“ (כדי לשלול תלונתם כו') הו”ע של העדר שביעת רצון („לא בפנים מאירות“). ובפרט את”ל שזוהו טעם נתינתו בערב (כנ”ל בפנים סעיף ב' והערה 12).

32 ואין רש”י צריך לכתבו בפירושו, כי סומך על פירושו בפסוק שלפנ”ז.

33 ראה ברכות לב, א.

34 אף שיש מקום לשאלת בשר (שלכן הוא רק ענין נוסף – „ועוד“ וברש”י יומא שם לא הובא ענין זה כלל). וראה רש”י ראה יב, כ. רמב”ם הל' דיעות פ”ה ה”.

שאלה זו כבר תירצה רש"י בפסוק הקודם (כנ"ל ס"ב), אלא זוהי כביכול שאלה שהיא חלק מדברי הכתוב עצמו:

לאחר שנאמר „בתת ה' גו' בערב בשר גו' ולחם בבקר גו'“, קשה „ומה ראה להוריד לחם בבקר ובשר בערב“? והקושיא (בעיקרה) היא: מאחר שהסכימה דעתו של הקב"ה לתלונות בני ישראל כאשר „כלה הלחם“, ולכן אמר „הנני ממטיר לכם לחם גו'“³⁶ (מבלי להזכיר כלל באותה שעה את הבשר), אם כן, היה לו לעשות זאת לאלתר ולא להמתין עד הבוקר, „ומה ראה להוריד להם לחם בבוקר (וכיון שסיבה אחת – התלונות – הביאה לשני הדברים, למה נשתנה זמן המסובב השני –) ובשר בערב“?

ועל כך מבאר הכתוב: „בשמוע ה' את תלונותיכם“ – דהיינו (כביאור רש"י) ששאלת הלחם היתה כהוגן, ולפיכך נתינתו היתה בבקר; אבל „אשר אתם מלינים עליו“ – שאלת הבשר היתה שלא כהוגן, ולפיכך נתינתו היתה בערב, „בשעת טורח“.

יא. מיינה של תורה המרומז בפירוש רש"י זה:

החילוק בין לחם לבשר (שלי) בפנימיות העיניים הוא: „לחם“ זהו נגלה דתורה³⁷, ו„שלי“ – שהוא „מין עוף וסונן מאד“³⁸, בחינת שונן³⁹ – זהו

– את האזורים³⁵, המדגיש את הנהגתם הלא-טובה של בני ישראל, הוא הטעם על „בערב בשר“, בשעת טורח³⁶.

ועפ"ז אפשר לומר שמטעם זה הפך רש"י את סדר הדברים בדיבור השני („מה ראה להוריד לחם בבקר (ולאחר מכן) ובשר בערב“) – בהתאם לסדר שבדברי הכתוב בטעם החילוק; תחילה נאמר „בשמוע ה' גו'“ – שהוא הטעם על „לחם בבקר“; ולאחר מכן נאמר „אשר אתם מלינים עליו“ – שהוא הטעם על „בשר בערב“.

ובכך (שהפך את הסדר) נתכוון רש"י להדגיש שבדבריו „ומה ראה כו'“ אינם שאלה שנתקשה בה בעצמו [שהרי

(35) רש"י עה"פ. וראה רש"י לעיל פסוק ז' (ד"ה כי תלינו עלינו).

וע"פ המבואר בפנים יומתק השינוי ב' הכתובים: כאן (פסוק ח') נאמר ב' ענינים (כנוגע לתלונתם על ה'): (א) בשמוע ה' את תלונותיכם, (ב) אשר אתם מלינים עליו – כי בא בהמשך לב' הענינים שבכתוב: (א) בערב בשר לאכול (ב) ולחם בבקר לשבוע; משא"כ לעיל (פסוק ז') נאמר רק „בשמעו את תלונותיכם על ה'“ [וכי תלינו (ראה רש"י שם) הוא „עלינו“ (משה ואהרן), בהמשך „ונחננו מה“] – כי בפסוק זה נאמר לפנ"ו רק (ענין אחד) „ובקר וראיתם גו'“ (וכנ"ל בפנים סעיף ז').

(36) ועפ"ז מתרוץ בפשטות זה שקושיית רש"י „ומה ראה כו'“ היא בהמשך ל„למדה תורה ד"א כו'“: ה' אפ"ל דב' הענינים שבכתוב (א) בשמוע גו' (ב) אשר אתם מלינים עליו] הם טעם על החילוק בנתינת בשר ולחם – הלחם לשבוע (כי שאלו כהוגן) ובשר רק לאכול (כי שאלו שלא כהוגן), וכנ"ל הערה 7;

אבל מאחר שחילוק זה הוא רק משום ד"א, כעצ"ל שב' ענינים הנ"ל הם טעם על חילוק הב' שבין בשר ולחם (ומן הנתינה – ערב או בקר), וא"כ קשה „ומה ראה כו'“.

(36*) טז, ד.

(37) אמרי בינה שער הק"ש פנ"ג. וראה לקמן הערה 43.

(38) לשון רש"י לקמן פסוק יג. וראה יומא עה, ב.

(39) לקו"ת בהעלותך לב, א. שם, ב ואילך. ע"ש.

של „שמן“ („שמן מאד“), הוא פנימיות התורה מצד עצמה.

ובכך יובנו החילוקים בין המן לשליו:

א) אע"פ שגם בהמשכתו למטה נותר המן מהות שאינה מוגבלת בגדרי המקום והגבול (ולכן – „לא“ העדיף המרבה והממעט לא החסיר“)⁴⁵, מכל מקום, הרי הוא ניתן במדה – „עומר לגולגולת גו“⁴⁶; ואילו בשליו לא מצינו שניתנה מדה – כמה היה רשאי כל אחד ליטול ממנו⁴⁷ –

וכך בענינו: מאחר שנגלה דתורה „היא בבחינת מדידה והגבלה“⁴⁸, מובן, שגם דרגת פנימיות התורה המלוּבשת בנגלה – יש בה מדה וגבול; משא"כ בפנימיות התורה בפני עצמה ישנו „בלי גבול“ שבתורה⁴⁸.

ב) אע"פ שגם השפעת המן נתחדשה ביום השבת⁴⁹ (וטעם הדבר, לפי שהשבת יש לה קשר לפנימיות התורה⁵⁰) – הרי רק המשכתו למעלה היתה בשבת, ואילו ירידתו למטה (בתור „לחם כנ"ל“) היתה דוקא בימות החול⁵¹.

(44) פרשתנו טז, יח.

(45) ראה בכ"ז לקו"ש ח"ט ע' 17 ואילך, וש"נ.

(46) פרשתנו שם, טז.

(47) להעיר ממש"נ גבי שליו דפ' בהעלותך

– יא, לב.

(48) סד"ה ביום השני תרפ"ה (בסה"מ קונט'

ח"ב בסופו). ועוד.

וי"ל שזהו ג"כ טעם הפנימי לזה שלחם ניתן לשובע ובשר רק לאכול – כי מכיון שפנימיות התורה היא למעלה ממדוה"ג אא"פ להיות בזה שביעה.

(49) זח"ב סג, ב. פח, א.

(50) ראה תו"ח שם שיא, ב.

(51) כי ירידתו למטה היא בשביל עבודת

„שמן“ שבתורה, פנימיות התורה, ובה גופא – רזי דרזין דאורייתא⁴⁰. ומשמעות ענין ה„שמן“ כאשר הוא בא בבחינת „בשר“ היא רזי דרזין דאורייתא היורדים ובאים (באופן של אכילה –) בהבנה והשגה⁴¹ (שאו יש טעם ועריכות בדבר).

ואע"פ שגם המן, בהיותו לחם מן השמים, מרמז על פנימיות התורה⁴² – יש חילוק בין המן לשליו:

המן, שירד ונמשך בתור לחם (המורה, כנ"ל, על נגלה דתורה), הוא דרגת פנימיות התורה המלוּבשת בנגלה דתורה⁴³; משא"כ השליו, אשר (גם) בהמשכתו למטה היה בגלוי בתואר

(40) ראה בארוכה אמרי בינה שם (פנ"ד ואילך) בהחילוק דין ושמן שבתורה. וי"ל ד„שמן ת"מ היינו שב„שמן“ גופא הוא דרגא הכי נעלית שבו.

(41) עדמ"ש בלקו"ת שם, שהשליו הוא החיבור דביטול (דחכמה) ויש (דבשר), ע"ש.

(42) מאמרי אדה"ז – הנחות הר"פ ע' עז-עח. סה"מ תקס"ח ע' מ. ועוד. ובתו"ח פרשתנו (שה, ב): וע"כ גם בירידתו למטה הי' טעמו כטעם לשד השמן וכצפיחית בדבש שזהו . . פנימי התורה ברזין וסודות הטעמים כו', ע"ש. וראה זח"ב פג, ב.

(43) ע"ד המבואר בכ"מ (לקו"ת עקב יד, ג-

ז. סדור קט, א. קי, ג. תו"ח שם שייב, א. שיג,

ב) שירידת המן (למטה) היא בכדי ליתן כח בעבודת הביוריים (לחם מן הארץ). [ולהעיר, דמה שהתורה נק' „לחם“ (שגם המן נק' לחם כנ"ל) הוא מצד זה שנותנת כח ועוז להתגבר על הגוף ונה"ב כו' (קונט' ע"ה פ"ד. ושם, ד„לחם“ הוא מלשון מלחמה. ע"ש)].

ובלקו"ת וסדור שם, שהוא ע"ד מה שמיחוע נמשך הכח ועוז ליחיות – והרי זהו דוגמת פעולת פנימיות התורה בנגלה דתורה (כמשנ"ת בארוכה בקונט' ע"ה פ"א ואילך).

(א) „שהרבה בהמות היו להם“, ומכאן מוכרח שאליבא דפירוש רש"י ביקשו בני ישראל בשר בהמה⁵⁵, שהוא חומרי ביותר (ואינו כלי ראוי כל-כך לבחינת „שמן“, המורה על ביטול) – וביחס לתורה כוונת הדברים היא, שבני ישראל ביקשו „לתפוס“ את פנימיות התורה כפי שבאה ונמשכת בהשגת הנפש הבהמית, ואזי אין ניכר ומורגש כל-כך האור האלקרי שבהשגה,

[ולכן ניתן להם השליו – „מין עוף“, כי בשר עוף אינו חומרי כל-כך כמו בשר בהמה, ועל כן הוא כלי ראוי לבחינת שמן; ובנפש האדם, ה„עוף“ – ובפרט השליו – הוא התלבשות הנפש האלקית בנפש השכלית⁵⁶, היינו שהשליו הוא פנימיות התורה הנמשכת ובאה בהשגת הנפש האלקית, ועל-ידיה – בנפש השכלית].

(ב) „ועוד שהיה אפשר להם⁵⁷ בלא בשר“: עבורם, בעמדם באותה שעה לפני מתן תורה, לא היה כל הכרח לגלות את ה„חמדה גנוזה“⁵⁸ – הבנה והשגה בפנימיות התורה. ויתירה מזו: מאחר שהיה זה טרם ביטול הגזירה בין „עליונים“ ל„תחתונים“, הרי באותה שעה לא היה אפשרי חיבור ה„עליון“

55) וי"ל שזהו הכרח (ע"ד הפשט) לפירוש רש"י שהשליו הי' „שמן מאד“ – כי מכיון שבקשו בשר בהמה, ניתן להם בשר שמן (שדומה עכ"פ לבשר בהמה). ולהעיר מרש"י בהעלותך יא, כג.

56) ראה לקו"ש ח"ד ע' 1295.

57) ע"פ המבואר בפנים יומתק מה שבנוגע ללחם לשון רש"י הוא „א"א לו לאדם“, ואילו בכשר אומר „הי' אפשר להם“ [אלא שבאחדים מכת"י רש"י איתא „אפשר לחיות בלא בשר“.

ובא' מכת"י רש"י: אפשר להם לחם בלא בשר].

58) שבת פה, סע"ב.

משא"כ השליו, שהתחלת השפעתו והמשכתו למטה היתה (לדעת רש"י⁵²) ביום השבת⁵³; ויתירה מזו – בשבת בין הערביים⁵⁴, זמן רעווא דרעווין, הקשור באופן מיוחד – בין זמני השבת גופא – לפנימיות התורה.

יב. ועל כך בא רש"י ומבאר ששאלת הלחם היתה „לצורך“ ו„כהוגן“ – „שאי אפשר לו לאדם בלא לחם“: ללא נגלה דתורה, לידע את המעשה אשר יעשון ואלה אשר לא תעשינה, אי אפשר להתקיים; ומאחר שלשם לימוד נגלה דתורה כדבעי יש הכרח בפנימיות התורה – ניתן לבני ישראל המן, לחם מן השמים.

אולם שאלת הבשר היתה „שלא כהוגן“, וזאת מצד שני טעמים:

הבירורים (כנ"ל הערה 43), ולכן היא בששת ימי החול, זמן עבודת הבירורים (ראה לקו"ת שם טז, רע"א. סדור ותוי"ח שם).

52) ראה רש"י פרשתנו (טז, א) „וירד להם כמ בט"ו אייר ויום א' בשבת הי' כדאיתא במס' שבת“ (פז, ב*). והרי השליו התחיל לירד בערב שלפנ"ז (ראה פסוק יג). אבל בבחי' שם: השליו והמן התחילו לבא באחד בשבת.

53) ולכאורה הוא חידוש גדול. וראה מפרשי רש"י (טז, א) ועוד. וצ"ע וחיפוש. וגם בירור – מתי אספו אותו. ועוד שנאמר „בין הערבים תאכלו בשר“. וגם – לאחר מ"ת הרי נאסרו בכל מלאכות שבת (משא"כ במרה – שלפרש"י (טו, כה) (רק) נתן להם כו' פרשיות של תורה שיתעסקו בהם שבת כו'. וראה לקו"ש חל"א ס"ע 86 ואילך). ואכ"מ.

54) פרשתנו טז, יב [ומזה מוכח, ד„ערב" כאן (פסוק ו, ח, יג) פירושו (לא לילה, כ"א) זמן מנחה (ראה רש"י בא יב, ו)].

* משא"כ לדעת הסדר עולם רבה (פ"ה). וראה שבת פח, רע"א) שט"ו באייר א' בשבת הי'.

במשך ארבעים שנה), משמע שרש"י (בפירושו על התורה⁶²) נוקט שהחילוק ביניהם הוא רק ביחס לזמן הנתינה (בערב או בבקר), אבל גם נתינת השליו המשיכה להתקיים כל זמן שנמשכה ירידת המן (וכן הוא גם לרוב הדיעות⁶³),

– והביאור במה ש,היה אפשר להם בלא בשר" לפי דיעות אלו (ובכללן פירוש רש"י) הוא:

כשם שדרגתו של משה היתה ראייה⁶⁴ באלקות, ועל כן שאל בתמיהה „מאין לי בשר“⁶⁵ (להיותו נעלה מבחינת בשר⁶⁶) – כך גם דור המדבר, דור דעה⁶⁷, דורו של משה⁶⁸, היתה להם ראייה⁶⁹ באלקות, שהרי היו מוקפין בענני הכבוד, ומדריגתם היתה „דור המדבר“ (בחינת מחשבה⁷⁰) וכו'; ועל כן, עבורם ענין הבשר (ובכלל זה בשר השליו) – הבנה והשגה באלקות – הוא ענין של ירידה⁷¹.

62 וראה ג"כ בפירושו על הש"ס (ערכין טו, ריש ע"ב), הרמב"ן כאן ועוד.

63 נקבצו בתו"ש עה"פ טז, יג.

64 ראה לקו"ת ואתחנן ג, א ואילך.

65 בהעלותך יא, יג.

66 ראה לקו"ת בהעלותך (לא, ד. לג, ב) שזוהו למטה ממדרגתו לגמרי.

67 ראה ויק"ר פ"ט, א. במדב"ר פ"ט, ג. וש"נ.

68 ראה ע"ח שער הכללים פ"א. ש' הפסוקים ר"פ שמות. ובכ"מ. לקו"ת שנעתק לקמן הערה 71.

69 ראה לקו"ת ואתחנן (שם, ד) דבחי' ראי' דמשה היא מצד זה שדרגתו יסוד אבא – ודור המדבר שייכים ליסוד"א (כדלקמן הערה 71).

70 לקו"ת שלח לו, ב. לה, ב.

71 ראה לקו"ת בהעלותך (לא, ד): שש מאות אלף רגלי דור המדבר היו תלמידיו שהיו ג"כ

171 וה„תחתון“, היינו שפנימיות התורה (בחינת „עליונים“ שבתורה) תומשך ותבוא כמוות שהיא בהשגה, ובפרט לא בהשגת הנפש הבהמית (בחינת „תחתונים“).

[ולכן ניתן השליו ש,לא בפנים מאירות" – הפנימיות שלמעלה לא האירה בבשר השליו].

ועפ"ז נמצא, שבאותה שעה ענין השליו (הבאת בחינת „שמן“ שבתורה אל ה„בשר" – השגה) הביא עמו ענין של ירידה.

משא"כ לאחר מתן תורה, ובפרט לאחר גילוי האר"ל ואמירתו אשר „מצוה לגלות זאת החכמה“⁵⁹, ובפרטי פרטיות לאחר התגלות (תורת חסידות, ובמיוחד) תורת חסידות חב"ד – הרי רזי דרזין דאורייתא ניתנו באופן שכל אחד ואחד יוכל להבינם חב"ד שבנפשו⁶⁰.

יג. והנה, ביאור זה – שמה ש,היה אפשר להם בלא בשר" הוא משום שעמדו אז לפני מתן תורה – ניתן לאמרו רק לפי הדיעה⁶¹ (ורק אם תמצוי לומר) שהשליו המדובר בפרשתנו ניתן לזמן קצר ביותר (לפני מתן תורה בלבד).

אולם, מזה שלא הזכיר רש"י חילוק זה שבין המן לשליו (שנתינת שליו בערב יחזד עם הלחם הניתן בכוקר נמשכה רק שלשה שבועות, אע"פ שנתינת הלחם המשיכה להתקיים

59 אגה"ק סכו" (קמב, ב).

60 ראה לעיל בפנים, ד„שליו" הוא רזין דאורייתא כפי שבאים בהשגה.

61 סדר אליהו רבה פ"ג (פ"ב) ועוד.

[וזהו גם מה שנאמר על השליו שנתינתו היתה „בשעת טורח“ – כי לגבי ראייה באלקות, ההשגה היא ענין של „טירחא“].

משא"כ בדורות שלאחרי זה, ובפרט בדורותינו אלה דעקבתא דמשיחא, „שאלת בשר“ הרי היא כהוגן

וכהוגן, ואדרבה – דוקא עי"ז ש„יפוצו מעיינותיך חוצה“, המעיינות שבתורה, אזי „אתי מר⁷² דא מלכא משיחא“, ובלשון הרעיא־מהימנא⁷³: בהאי חיבורא דילך . . ספר הזהר יפקון ביה מן גלותא ברחמי.

(משיחות ש"פ בשלח תשל"ד, תשכ"ו)

72) אגה"ק הידועה דהבעש"ט (נדפסה בס' בן פורת יוסף בסופו. כתר שם טוב בתחלתו. ועוד).

73) זח"ג קכד, ב.

מבחי' יסוד אבא . . וא"כ איך אפשר להיות (הבשר) למאכל להם שהם מיסוד אבא וכו'.

